

Prosjektbeskrivelse

"Praksisutvikling av miljøterapi når brukermedvirkning skal vektlegges"

November 2010, Christine Øye (prosjektleder)

Bakgrunn

Miljøterapi er en gammel terapiform, og antagelig en av de eldste terapiformer som eksisterer i institusjoner (Øye & Skorpen, 2010). Dette til tross, har videreutvikling og utprøving av miljøterapi etter innføring av psykiatireformen med vektlegging av brukermedvirkning innen psykisk helsevern heller vært sparsommelig. Dette prosjektet har til hensikt å videreutvikle og prøve ut en ny miljøterapi basert på en tverrfaglig doktoravhandling avsluttet sommeren 2009 på Universitetet i Bergen, Det psykologisk fakultet med tittel: "Dagliglivet i en psykiatrisk institusjon: en analyse av miljøterapeutiske praksiser" (Øye & Skorpen, 2009a). Dette samarbeidet har også resultert i en arbeidsgruppe etter initiativ fra Helsefonna og klinikkdirektøren for psykisk helsevern med navnet "Arbeidsforum for miljøterapi." Arbeidsforumet hadde oppstart høsten 2008 og er et samarbeid mellom Høgskolen Stord/Haugesund, Helsefonna og Tysvær kommune.¹ Mandatet til prosjektgruppen er å utforme og implementere en forskningsbasert fagutvikling av miljøterapi med vektlegging av brukermedvirkning i psykiatrihelsetjenestene.

Prosjektets målsetting

Siden brukermedvirkning skal ligge som et vesentlig prinsipp i utformingen av den "nye" miljøterapeutiske praksis har arbeidsgruppen særlig arbeidet med og har intensjoner om å vektlegge en miljøterapi som henter inspirasjon fra den demokratiske miljøterapi, som i tidligere tider ble omtalt som "Det terapeutiske samfunn" (Jones, 1971, 1983; Jones & Bonn, 1973). I det terapeutiske samfunn ble sosiale prosesser i et kollektivt miljø vektlagt, noe som innebar et fokus på det sosiale miljøets betydning for brukernes endring. Endring og innsiktsfull læring skulle skje gjennom åpen og direkte kommunikasjon pasientene imellom, personalet imellom og mellom personalet og pasientene (Jones & Bonn, 1973). Med endring av de psykiatriske sykehusenes samfunnsoppgave og ideologiske vektlegging har også miljøterapien og de demokratiske prosesser endret seg (Bloom & Norton, 2004; Neuhaus, 2006), eksempelvis er brukermedvirkning rettet mot enkeltpasienter og ikke mot et kollektivt

¹ Samarbeidet om forskningsrelatert miljøterapi startet allerede i 2003 med intensjonsavtale om forskningssamarbeid mellom høyskolen og helsefonna, psykiatrisk klinikk og som blant annet resulterte i tildeling av forskningsmidler fra helsevest i 2004.

miljø. En særlig utfordring vil derfor være hvordan å tilrettelegge for individuelle hensyn, ønsker og behov og samtidig ivareta et fellesskapsmiljø der pasienter kan dra nytte av et sosialt miljø og hverandres erfaringer (Øye & Skorpen, 2010). Det har også vært påpekt at psykiatriske pasienter har opplevd pasienthverdagen og dagliglivsmiljøet som krenkende (se bl.a Thomas, Shattell & Martins, 2002; Ekecrantz, 1995; Pejler, Asplund & Norberg, 1995), og av den grunn vil en sentral utfordring være å tilrettelegge for et miljø som ivaretar brukernes verdighet og brukervedvirkning (Oeye et al., 2009). Sentrale miljøterapeutiske målsettinger har innenfor ulike modeller og ulike historiske epoker, vært å nyttiggjøre seg miljøet for å tilrettelegge for meningsfull aktivitet i tilegnelse av sosiale og praktiske ferdigheter gjennom planlagte og tilfeldige aktiviteter i miljøet (Øye & Skorpen, 2009a). Av den grunn vil elementer fra kognitiv miljøterapi kunne utprøves (Simonsen, 2007ab), som eksempelvis refleksjoner omkring brukeres og personalets reaksjoner på sosiale hendelser i miljøet. En slik vektlegging der både brukeres og personalets reaksjoner og refleksjoner skal vektlegges skiller seg fra den tradisjonelle kognitive miljøterapien, da samhandling og reaksjoner i miljøet blir forstått som gjensidig betingende (Øye & Skorpen, 2009a).

Arbeidsgruppen har med denne bakgrunn formulert en overordnet målsetting for den miljøterapeutiske virksomheten med følgende formulering: ”Miljøterapi skal være en målrettet tilrettelegging av miljøet for samhandling og aktivitet, som skal gi mulighet til et verdig liv for den enkelte. Det skal tas utgangspunkt i den enkeltes behov, ønsker og ressurser, samt en bevisst nyttiggjøring av fellesskapet.” Denne formulering må betraktes som en overordnet målsetting og som må tilpasses de to ulike praksisstedenes egenart, rammer og målsettinger.

Utpøving av nye miljøterapeutiske tiltak:

Gruppen har kommet frem til særlig to sentrale tiltak:

- Et sentralt skissert tiltak i forhold til brukervedvirkning er å invitere brukerne inn i rom der forhold som angår brukeren diskuteres og bestemmes. Det kan eksempelvis være på rapporter og behandlingsmøter. Hensikten med en slik utpøving er todelt. For det første for at den enkelte bruker skal ta del i og diskutere og følgelig ansvarliggjøres i forhold til egen behandling, og for det andre for å unngå hemmeligholdelse og motstrategier fra brukergruppen i miljøet (se Øye & Skorpen, 2009b).

- Ta systematisk utgangspunkt i sosiale hendelser i miljøet med det siktemål å reflektere over disse hendelsene. En sentral hensikt med en slik systematisk øvelse er å bidra til større refleksjon i bruker- og personalgruppen omkring reaksjoner på egne og andres atferd og tanker. En slik utprøving vil kunne bidra til sosial læring hos alle impliserte parter; personalet (inklusive studenter) og brukere.

Disse skisserte tiltak vil kunne bidra på et overordnet plan å gi mulighet til et verdig liv for den enkelte, da brukere inviteres til aktiv medvirkning og dessuten inviteres til direkte og åpen dialog i ulike sammenhenger i miljøet.

Utvalg

Det er plukket ut et DPS tilhørende helsefonna (Stord DPS), og et bofellesskap tilhørende Tysvær kommune som skal arbeide med implementeringen av denne ”nye” miljøterapi. Hensikten med å velge ut en statlig og en kommunal institusjon er å ha fokus på samarbeid og pasientforløp mellom helseforetakene og kommunene i en tid når samhandling mellom tjenestenivåene skal vektlegges. I tillegg til å få ulike erfaringer med og innsikter i om hva brukerorientert miljøterapi kan innebære, vil et slikt forsøk vil kunne generere kunnskaper og innsikter om samarbeid og samhandling på tvers av behandlingsnivåer. På den måten vil dette forskningsbaserte miljøterapeutiske forsøket kunne bli en sentral bidragsyter inn mot den forespeilte samhandlingsreformen.

Prosjektgruppen ”Arbeidsforum for miljøterapi”

Miljøterapi er i dag sykepleiers og miljøpersonalets vanligste terapiformer knyttet til tilrettelegging og organisering av dagliglivet i institusjoner, og av den grunn vil miljøpersonalet med sykepleier i spissen ha en sentral rolle i å implementere denne miljøterapeutiske virksomhet. Et annet sentralt premiss i denne utviklingen er at sentrale behandlere på de ulike stedene vil spille en vesentlig rolle i planleggingen og implementeringen av den ”nye” miljøterapien. Stein Høyer i Helsefonna er leder av gruppen.² I tillegg sitter det representanter fra ulike avdelinger i Helsefonna, i Tysvær kommune, samt

² De som sitter i prosjektgruppen i tillegg til lederen er: Christine Øye (Høgskolen Stord/Haugesund), Linn Kvamsøy (Tysvær kommune, bofellesskap), Anbjørg T. Vattedal (Klinikk for psykisk helsevern, Stord DPS), Elin Rimmereid (Klinikk for psykisk helsevern, Stord DPS), Bengt Sundfør (brukerrådet Haugaland DPS/Karmøy DPS), Jenny Tendal (brukerrådet Folgefonn DPS), Bjarne Bakkevold (Haugaland A-senter), Synnøve B. Bjelland (Klinikk for psykisk helsevern), Torill Fotland (Klinikk for psykisk helsevern), Randi B. Guddal (hovedverneombud Helse Fonna HF), Hilde Hillesland (Klinikk for psykisk helsevern).

brukerrepresentanter fra Mental helse. 1. Amanuensis Christine Øye, avdeling for helsefag, Høgskolen Stord/Haugesund, sitter også gruppen og vil bistå i denne prosessen med den kunnskap og innsikt som fremkom under hennes phd. avhandling om miljøterapi. HSH har i tillegg et overordnet ansvar for oppfølging av studentene som deltar i prosjektet.

Studentinvolvering

Praksisutviklingsprosjektet har også et sentralt siktemål om studentinvolvering underveis i utprøvningsprosessen. Det vil innebære at HSH sine bachelorstudenter som er i praksis på DPS Stord og i bofellesskap i Tysvær kommune vil delta aktivt i utprøvingen av den ”nye miljøterapien” Praksisstedene har sagt seg villige til å ha 2 studenter ganger 2 pr. plass (mot normalt 1 student) i prosjektperioden, med praksislærere som sitter i prosjektgruppen. Studentene vil på et overordnet plan lære om brukerinvolvering i miljøet. I den sammenheng vil studentene få erfaring med å involvere brukerne aktivt basert på konkrete hendelser i dagliglivsmiljøet.

Studentene vil i denne perioden kunne lære:

- Om miljøterapi med vektlegging sosial læring og refleksjon (se skisserte tiltak s. 2)
- Om brukermedvirkning/empowermenttenkning i fellesskapsmiljøet (se skisserte tiltak s. 2)
- Få kunnskaper og erfaring med prosjektarbeid i praksis

Studentene vil i denne perioden føre logg over erfaringer knyttet til implementering av den nye miljøterapeutiske organisering og tiltak. Det vil bli stilt krav til studentene at de nedtegner både hva de erfarer som fører til aktivt involvering fra de ulike aktørenes side i miljøet, og de forhold og episoder som *ikke* fører til aktiv deltakelse fra de ulike aktørenes side. Det er et krav at studenten møter på prosjektgruppemøtene i praksisperioden. På møtene vil de bli bedt om å redegjøre for sine nedtegnelser fra hendelser i miljøet, og således vil det være en flersidig læringsprosess hos både studenter, deres praksislærere og prosjektgruppens medlemmer. Hensikten med en slik loggføring og fremførelse av denne loggføringen er en aktiv bevisstgjøring av hvilke forhold som kan hemme og fremme empowerment og sosial læring i miljøet hos institusjonens ulike aktører. På den måten vil studentene også kunne fungere som aktive medspillere i implementeringen av den ”nye” miljøterapien.

Sammenheng mellom teori (skolen) og praksis (DPS og bofellesskap)

I 3. semester undervises bachelorstudentene om miljøterapi og brukermedvirkning/empowerment i psykiske helsetjenester av skolens representant i prosjektgruppen inne på skolen. Undervisningen på skolen vil ha et særlig fokus på sammenhengene mellom demokratisk miljøterapi og brukermedvirkning/empowerment. I tillegg vil det fokuseres på pasientforløp og samhandling mellom nivåer, når brukernes og de andre sosiale aktørenes sosiale læring og aktivt meddeltakelse og involvering skal vektlegges. Det betyr at studentene vil ha en faglig skolering om de aktuelle emnene og deres sammenhenger før de går ut i sin prosjektpraksis.

Gjennomføring og tidsramme

Oktober 2010: Undervisning om miljøterapi og brukermedvirkning av kull 2009

November 2010: ”Kick-off” seminar med prosjektgruppen, ansatte på de to praksisstedene og studentene over 2 dager på HSH

Januar 2011 – Mars 2011: Oppstart og gjennomføring av den ”nye” miljøterapien med studenter

***Februar 2011:** Milepælsevaluering med fremlegg av studenten for prosjektgruppen

***Mars 2011:** Midtveisevaluering av prosjektet med studentbidrag og sluttevaluering for studenten i samarbeid med prosjektgruppen

April – Juni 2011: Fortsettelse og avslutning av prosjektet med nye studenter

***Mai 2011:** Milepælsevaluering med fremlegg av studentene for prosjektgruppen

***Juni 2011:** Sluttevaluering for studentene med studentbidrag i samarbeid med prosjektgruppen

Oktober 2011: Evalueringsseminar av prosjektet for alle prosjektets deltakere

2012: Publisering av fagartikkel om erfaringer fra prosjektet til Tidsskrift for psykisk helsearbeid

Kostnadsramme

Aktiviteter	Kostnad i kroner
Kick-off seminar over 2 dager	40.000 (overnatting og mat)
Milepælsmøter og evalueringsmøter x 4	10.000 (reiser og mat)
Frikjøp til prosjektgruppens prosjektleder i 6 mnd. 20% stilling til oppfølging på praksisstedene i prosjektperioden	60.000
Evalueringsseminar over 2 dager	40.000 (overnatting og mat)

Det søkes totalt om **kr. 150.000**

Litteraturliste:

Bloom, S.L. & Norton, K. (2004). The therapeutic community in the 21st century. *Psychiatric Quarterly*, 75(3), 229-231.

Ekecrantz, L.S. (1995). *Patienternas psykiatri – en studie av institutionella erfarenheter*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Jones, M. (1983). Therapeutic community as a system for change. In J.G. Gunderson, O.A. Will & L.R. Moshier (Eds.), *Principles and practices of milieu therapy* (pp. 177-185). New York: Jason Arons.

Jones, M. (1971). *Det terapeutiske samfunn – I sykehuset og utenfor*. Oslo: Gyldendal.

Jones, M. & Bonn, E.M. (1973). From the therapeutic community to self-sufficient community. *Hospital & Community Psychiatry*, 24(10), 675-679.

Neuhaus, E.C. (2006). Fixed values and a flexible partial hospital program model. *Harvard Review of Psychiatry*, 14(1), 1-14.

Oeye, C. Bjelland, A.K. Skorpen, A. & Anderssen, N. (2009). User participation when using milieu therapy in a psychiatric hospital in Norway – a mission impossible?, *Nursing Inquiry*, 16(4), 287-296.

Pejlert, A., Asplund, K. & Norberg, A. (1995) Stories about living in a hospital ward as narrated by schizophrenic patients. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 2, 269-277.

Simonsen, I. (2007a). Psykologer og miljøterapi. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, (11), 1338-1339.

Simonsen, I. (2007b). Kognitiv miljøterapi i et erfaringslæringsperspektiv. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, (11), 1340-1349.

Thomas, S.P., Shattell, M. & Martin, T. (2002). What`s therapeutic about the therapeutic milieu? *Archives of Psychiatric Nursing*, XVI (3), 99-107.

Øye, C. & Skorpen, A. (2010). Miljøterapi som kollektivt eller individrettet fenomen? En etnografisk studie av dagliglivet i et psykiatrisk sykehus i individualismens tidsalder, *Vård i Norden*, in press

Øye, C. & Skorpen, A. (2009a). *Dagliglivet i en psykiatrisk institusjon. En analyse av miljøterapeutiske praksiser*. Dissertation for the degree Philosophiae Doctor (PhD), University of Bergen, Norway

Øye, C. & Skorpen, A. (2009b). Kjennskapens ritus - Fra Tukes te-selskap til fredagskos i et psykiatrisk sykehus. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 50(3), 267-292.